

NEKA OBILJEŽJA OBITELJI I RODITELJA KAO RIZIČNIH ČIMBENIKA ZA POJAVU I RAZVOJ POREMEĆAJA U PONAŠANJU DJECE I MLADEŽI

MIRJANA RADETIĆ-PAIĆ*

Primljeno: svibanj 2002.
Prihvaćeno: listopad 2002.

Izvorni znanstveni rad
UDK: 376.5

Ovo istraživanje imalo je za cilj utvrditi veze između poremećaja u ponašanju djece i mladeži odnosno rizika za pojavu i razvoj takvog ponašanja i pojedinih obilježja obitelji/roditelja, te utvrditi njihovu prediktivnu vrijednost. Svrha istraživanja povezana je s planiranjem adekvatnih intervencija za obitelji i roditelje djece i mladeži u riziku ili s već ispoljenim poremećajima u ponašanju grada Pule temeljem dobivenih pokazatelja. Pri tome se testira hipoteza kojom se pretpostavlja postojanje statistički značajne povezanosti pojedinih obilježja obitelji/roditelja i rizika za pojavu i razvoj poremećaja u ponašanju u uzorku djece, maloljetnika i mladih punoljetnika (N=100) koji su bili u tretmanu Centra za socijalnu skrb Pula od 01.01.1998.g. do 30.06.1999.g. U istraživanju je korišten Formular za procjenu rizičnosti/potreba ispitanika autora Hoge i Andrews (1994), a dobiveni podaci obrađeni su regresijskom analizom gdje prediktorski skup varijabli čini deset varijabli područja obitelj/roditelji, a kriterijsku varijablu čini ukupna prosudba rizika za pojavu i razvoj poremećaja u ponašanju.

Dobiveni rezultati pokazuju da se postavljena hipoteza može prihvatiti, a s aspekta uspješne predikcije poremećaja u ponašanju djece i mladeži grada Pule statističku značajnost pokazale su varijable emocionalni problemi/psihijatrijski slučajevi u obitelji, povijest kroničnog kriminalnog ponašanja i zlostavljanje od strane oca. Rezultati daju smjernice za preventivno i tretmansko stručno djelovanje u odnosu na čimbenike rizika na području obitelj/roditelji za obitelji i roditelje djece i mladeži u riziku ili s poremećajima u ponašanju grada Pule, te s tim u vezi predlaganje tretmanskih programa uz mogućnost njihove evaluacije.

Ključne riječi: obitelj/roditelji, rizici za poremećaje u ponašanju, grad Pula

Uvod

Obitelj odnosno roditelji imaju izuzetno mjesto u procesu formiranja i razvoja mlade osobe. To je prvo okruženje u kojemu mlada osoba živi i u kojem postoje velike mogućnosti u procesu odgoja. Obiteljski odgoj ovisi o mnogo čimbenika od kojih neki mogu biti rizični za pojavu i razvoj poremećaja u ponašanju djece i mladeži, posebice kada nisu zastupljeni nužni uvjeti za ostvarivanje pozitivne uloge obitelji. Dakle, obilježja obitelji odnosno roditelja kao rizični čimbenici mogu utjecati na pojačanu vjerojatnost prvog pojavljivanja budućih poremećaja u ponašanju djece i mladeži,

te njihovo napredovanje. Nepovoljni utjecaji obitelji i roditelja pripisuju se mnogobrojnim čimbenicima, a najčešće se radi o lošim socioekonomskim prilikama, strukturalnoj deficijentnosti ili o kvalitativnoj deficijentnosti (loši međuljudski odnosi, sociopatološke pojave i sl.).

Opće je poznato da su poremećaji u ponašanju kompleksni, te uvjetovani bio-psiho-socijalnim čimbenicima, no i oni vezani za obitelj odnosno roditelje također su višedimenzionalni i slojeviti. Stoga autori Zeanah, Boris i Larrieu (1997 - prema Scheithauer i Petermana, 1999) identificiraju čimbenike za razvoj djeteta tijekom prve tri godine života unutar slijedećih skupina:

* Centar za socijalnu skrb Pula

- biološki čimbenici (raniji porod, mala porođajna težina, negativne prehrambene i druge navike majke i sl.),
- čimbenici unutar interakcije roditelj-dijete (nesigurno-izbjegavajuće ponašanje, nesigurno-ambivalentno ponašanje, iskustvo dezorganiziranog odnosa, negativno ponašanje majke prilikom njege djeteta, psihičke smetnje roditelja), te
- obiteljski i socijalni čimbenici (konflikti među roditeljima, neujednačenost odgojnih postupaka, kažnjavanje djeteta, nasilje i zloraba djeteta u obitelji, vrlo mladi roditelji, niski socio-ekonomski status i sl.)

Utjecaje nepovoljnih obiteljskih prilika na ponašanje mlade osobe koja u njoj živi moguće je potvrditi mnogobrojnim istraživanjima. Istraživanja pokazuju da obiteljsko okruženje u najširem smislu u različitim životnim okolnostima ima značajan učinak na dijete.

Kvaliteta obiteljskih odnosa

Ponašanje roditelja neizbježno ostavlja negativne posljedice na djecu. Djeca po prirodi stvari imitiraju takva ponašanja i osjetljivi su na ozračje koje vlada u kući. Roditelji koji nisu u stanju pokazati ljubav, poštenje, altruizam, ljubaznost, bilo međusobno, bilo prema djeci, ne mogu očekivati ni drugačije ponašanje od svoje djece. Stoga autori Maccobi i Martin (1983 - prema Raboteg-Šarić i Brajša-Žganec, 2000) ukazuju na važnost toplog i prihvaćajućeg roditeljstva na dječji psihički razvoj.

Williams, Ayers, Arthur (1997 - prema Bašić, 2000) kada se radi o istraživanju rizičnih čimbenika u razvoju poremećaja u ponašanju na strani obitelji ističu rizične čimbenike vezane za probleme u obitelji, obiteljske konflikte i obiteljsku povijest visokorizičnog ponašanja.

U istraživanju djetetove izloženosti supružničkoj agresiji i njene direktne i dugotrajne učinke, Margolin i John (1997 - prema Kovčo, 2000) utvrdili su da postoje dvije teorije o izvoru utjecaja kada dijete živi okruženo interpersonalnim nasiljem. Prva teorija ističe direktne traume te

izloženosti. Učinak takve izloženosti (slušanje ili direktno prisustvovanje nasilju) veći je što je dijete više povezano sa žrtvom takvog nasilja i što je fizički bliže tom događaju. Druga teorija odnosi se na prirodu odnosa roditelj-dijete u obiteljima s prisustvom interpersonalnog nasilja. Bračni konflikti su, bez obzira da li uključuju nasilje ili ne, povezani sa slabim roditeljevanjem. Takvi se roditelji svađaju oko ponašanja prema djeci, što se nesumnjivo odražava i na djecu. Očevi koji fizički maltretiraju svoje supruge isto se tako ponašaju i prema svojoj djeci.

Isti autori (1997 - prema Kovčo, 2000) su analizirali kako bračna agresija utječe na djetetovu prilagodbu, viđenu djetetovim očima, te došli do slijedećih rezultata:

- bračna agresija direktno utječe na roditeljevanje,
- bračna agresija ima donekle različite učinke na djetetovu prilagodbu,
- bračna agresija i konstrukti roditeljevanja objašnjavaju znatno više varijance samoiskazane prilagodbe kod dječaka nego kod djevojčica.

U istraživanju provedenom 1987. g. na uzorku od 18 226 ispitanika smještenih u 18 institucija za resocijalizaciju u Americi, dobiveni podaci su pokazali da su kod više od polovine ispitanika članovi obitelji također bili u ustanovama barem jedanput, a većina ispitanika je rasla sa samo jednim roditeljem (U.S. Department of Justice, 1988 - prema Papalia i Olds, 1992). Uz navedeno značajan prediktor pojave delinkventnog ponašanja u obitelji je obiteljski nadzor i disciplina djeteta. Antisocijalna ponašanja u mladosti su usko povezana s nesposobnošću roditelja da primjećuju što njihova djeca rade i s kim.

U literaturi se roditelji s emocionalnim problemima i roditelji s psihičkim teškoćama značajno identificiraju kao rizični čimbenici za rast i razvoj djeteta (Laucht i sur., 1998; Zeanah, Boris i Larrieu, 1997 - prema Scheithauer i Petermann, 1999). Takvi roditelji nerijetko zanemaruju svoje roditeljske obveze, nedosljedni su u odgojnim postupcima, nisu u stanju pokazati ljubav i razu-

mijevanje, kvalitetno komunicirati i nadzirati svoje dijete, a cijela obitelj je uglavnom karakterizirana narušenom dinamikom odnosa, čestim sukobima, te zanemarivanjem i zlostavljanjem djeteta.

S tim u vezi zlostavljanje djece i maloljetnika je identificirano kao čimbenik koji pogoduje i doprinosi pojavi i razvoju poremećaja na područjima neurološkog i intelektualnog razvoja, školskog uspjeha i životnih očekivanja, socio-emocionalnog razvoja, socijalnih odnosa i ponašanja, te mentalnog zdravlja u cjelini (Ajduković, 2001). Uz navedeno u literaturi autori ističu i problem međugeneracijskog prijenosa nasilja u obitelji koji je obično u vezi s autoritarnim odgojem, te sadomazohističkom ličnosti roditelja, najčešće oca (Petak, 1989; Margolin i John, 1997 - prema Kovčo, 2000; Ajduković, 2001).

U istraživanjima se također javljaju visoke korelacije između kriminalnog ponašanja roditelja i poremećaja u ponašanju njihove djece (Bujanović-Pastuović, 1988; Towberman, 1992; Pappalia i Olds, 1992; Williams, Ayers, Arthur, 1997 - prema Bašić, 2000). Navedeno se ne smije pojednostavljeno objašnjavati nasljednim obilježjima ličnosti, već snažnim negativnim utjecajem takvih roditelja i njihove smanjene sposobnosti da svoju djecu socijaliziraju na pravilan način. Autori Rutter i Giller (1983) tvrde da je obilježje kriminalnog ponašanja roditelja najznačajnije povezano s pojavom istog ponašanja kod njihove djece, no smatraju da se više radi o modelu antisocijalnog ponašanja odnosno njihovim tolerantnim stavovima prema neprihvatljivom ponašanju, nego li direktnog poticanja svoje djece na kriminalno ponašanje.

Na uzorku osuđenih osoba od 18 do 24 godine Vrgoč (1988) nalazi da je topao i brižan odnos oca uživao tek oko polovice ispitanika. Kod 2/3 ispitanika utvrđeno je prisustvo fizičkog kažnjavanja od strane roditelja, od čega znatan dio na okrutan način, a određen broj bio je vrlo grubo ponižavan i zlostavljan.

U nas vršena istraživanja rijetko su zahvaćala stil roditeljskog odgoja i ostale varijable koje ukazuju na složenije procese u obitelji, već se

težište više stavljalo na sociodemografska obilježja i patološke pojave u obitelji. U posljednjem desetljeću nastoje se dobiti podaci o stilu roditeljskog odgoja i ostalim značajnim obilježjima obiteljskog okruženja i to neposredno od samih maloljetnika.

Istraživanje provedeno na uzorku štíćenika Centra za odgoj djece i mladeži i učenika jedne osnovne škole u Zagrebu u dobi od 13 do 16 godina imalo je za cilj utvrditi obilježja odgojnih postupaka roditelja nedelinkventnih dječaka i djevojčica, te udio varijance roditeljskih postupaka u objašnjenju predelinkventnog i delinkventnog ponašanja (Ajduković, 1990 - prema Ajduković i Delale, 2000). Rezultati istraživanja su pokazali da dječaci i djevojčice koji su u tretmanu zbog poremećaja u ponašanju percipiraju svoje roditelje kao hladnije, agresivnije, indiferentnije i sklonije zanemarivanju u odnosu na svoje nedelinkventne vršnjake, te se zaključuje da su neadekvatni odgojni postupci roditelja povezani s neprihvatljivim ponašanjem djece. Ipak, u istraživanju, varijable odgojnih postupaka roditelja nisu bile visoko povezane sa samoiskazanim delinkventnim ponašanjem ispitanika.

Autorice Bašić i Žižak (1994) ispitivale su prediktivnu vrijednost komunikacije u obitelji na ponašanje 484 dječaka i djevojčica starije osnovnoškolske dobi. Rezultati su pokazali da je moguća predikcija ponašanja djece preko obilježja komunikacije u obitelji odnosno nedostatna i neiskrena komunikacija, nedostatak zajedništva, kritiziranje, omalovažavanje i slični oblici ponašanja povezani su s različitim odstupanjima u ponašanju djece.

Pri ispitivanju odnosa obiteljskih prilika adolescenta i njihovih konativnih osobina autorice Bašić i Lebedina-Manzoni (1998) utvrdile su značajnu vezu između lošeg obiteljskog funkcioniranja (svađe, fizičko razračunavanje, zanemarivanje i sl.) i niske razine socijalizacije kod adolescenta uključujući agresivnost i disociranost. Pokazalo se i da su obiteljski odnosi istodobno činitelji zaštite tj. ukoliko su pozitivni ublažavaju moguće poremećaje konativnog funkcioniranja adolescenta.

Na uzorku od 5947 maloljetnih počinitelja kaznenih djela na području Republike Hrvatske kojima je izrečena neka sankcija ili je postupak obustavljen iz razloga svrhovitosti, autorica Kovčo (1999) nalazi 42% maloljetnika u čijim su obiteljima odnosi poremećeni i to u 13,7 % uz prisustvo fizičkog razračunavanja.

U ispitivanju uloge roditeljskih odgojnih postupaka u razvoju problematičnog ponašanja djece u ranoj adolescenciji (Raboteg-Šarić i Brajša-Žganec, 2000), na uzorku 287 učenika 6. i 7. razreda iz cjelovitih obitelji, pokazalo se da su slabiji roditeljski nadzor i manja podrška koje roditelji pružaju djeci povezani sa svim oblicima neprimjerenog ponašanja djece, učestalijim problematičnim ponašanjem u školi, devijantnim ponašanjem, pušenjem i uzimanjem alkohola.

U istraživanju koje je u Republici Hrvatskoj provedeno 1990.-1992. g. (Pečnik, 1993 – prema Pečnik, 2001) ispitivan je doprinos čimbenika rizika i zaštite u objašnjenju zlostavljanja i zanemarivanja djece u obitelji odnosno ta su se ponašanja pokušala povezati s individualno-psihološkim, socio-demografskim obilježjima roditelja, te određenim stresorima koji su prisutni u obiteljima. Posredno, temeljem poznavanja tih obilježja moguće je suditi i o budućem ponašanju zlostavljane i zanemarivane djece i maloljetnika. Rezultati su pokazali da je temeljem poznavanja određenih rizičnih čimbenika moguće gotovo u potpunosti razlikovati roditelje koji zlostavljaju i zanemaruju djecu od onih koji to ne čine. Najčešće se radilo o rizičnim čimbenicima vezanim za višestrukе korisnike centara za socijalnu skrb i nezadovoljstvo roditelja djetetom i samim sobom.

Ostala obilježja obitelji i roditelja kao rizičnih čimbenika

U literaturi (Illingworth, 1983) se govori o psihološkim posljedicama na dijete zbog separacije od majke ili oca u ranom djetinjstvu. Autor je došao do podataka da duga separacija od majke u tom razdoblju u starijoj dobi može dovesti do poremećaja u ponašanju i nesposobnosti davanja ili primanja osjećaja. Isti je slučaj i sa očevima. Nedostatak ljubavi u djetinjstvu na taj način

može imati posljedice i na slijedeću generaciju. Različite studije o samoubojicama, ovisnicima o drogama i alkoholu, pokazale su da su skoro svi ispitanici ostali bez roditelja zbog razvoda, smrti ili sličnih situacija.

Autorica Towberman (1992) u istraživanju najznačajnijih obilježja skupine visoko rizičnih maloljetnih delinkvenata nalazi takva obilježja pretežno upravo u obiteljskom okruženju. Rezultati studije ukazuju na značaj slijedećih obilježja: život maloljetnika samo s majkom, roditelj ili rođak s kriminalnom prošlošću, ranije zanemarivanje ili zlostavljanje, disfunkcionalna obitelj, niži socio-ekonomski status i slično.

U najnovijoj analizi 586 ispitanika iz evidencija centara za socijalnu skrb na području Republike Hrvatske, autorica Koller-Trbović (2001) primjećuje da su rizični čimbenici u obitelji ispitanika najčešće vezani uz financijske i stambene probleme, roditelje koji ne surađuju, bračne probleme roditelja, alkoholizam i obiteljske traume, te emocionalne odnosno psihijatrijske probleme roditelja. Zlostavljanje djeteta pojavljuje se u obiteljima 10% ispitanika, a ostala obilježja obitelji procijenjena su ispod 10%.

I mnoga druga istraživanja, ranije uglavnom strukture obitelji i socio-ekonomskih prilika, a u novije vrijeme kvalitete obiteljskih odnosa, argumentirala su tezu o značajnoj povezanosti obiteljskih prilika i roditeljstva i poremećaja u ponašanju u najširem smislu, a koja su rezultirala vrlo vrijednim spoznajama. U ovom radu se postavlja pitanje koje su to pojedine odnosno konkretne varijable područja obitelj/roditelji koje statistički značajno doprinose predikciji poremećaja u ponašanju u svrhu planiranja adekvatnih intervencija za obitelji djece i mladeži u riziku ili s već ispoljenim poremećajima u ponašanju grada Pule. Naime, u istraživanju provedenom za područje grada Pule (Radetić-Paić, 2001) s ciljem utvrđivanja područja rizika/potreba procijenjenih od strane stručnih djelatnika Centra za socijalnu skrb Pula temeljem kojih se može predvidjeti rizičnost za pojavu i razvoj poremećaja u ponašanju upravo se područje obiteljskih prilika/roditeljstva pojavljuje kao značajan prediktor takvog ponašanja.

Cilj, svrha, hipoteza i metode rada

Istraživanje predstavlja dio većeg istraživačkog projekta pod nazivom "Modeli intervencija u svrhu prevencije poremećaja u ponašanju djece, mladih i odraslih u Republici Hrvatskoj" kojeg je realizirao Odsjek za poremećaje u ponašanju Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (glavni istraživač bila je prof. dr.sc. Josipa Bašić) u razdoblju od 1996.-2000. g. Projekt se provodio uz potporu Ministarstva znanosti i tehnologije i Ministarstva rada i socijalne skrbi.

Cilj, svrha i hipoteza istraživanja

Ovo istraživanje ima za cilj utvrditi veze između poremećaja u ponašanju djece i mladeži odnosno rizika za pojavu i razvoj takvog ponašanja i pojedinih obilježja obitelji/roditelja, te utvrditi njihovu prediktivnu vrijednost. Svrha istraživanja povezana je s planiranjem adekvatnih intervencija za obitelji i roditelje djece i mladeži u riziku ili s već ispoljenim poremećajima u ponašanju grada Pule temeljem dobivenih pokazatelja. Pri tome se testira hipoteza kojom se pretpostavlja postojanje statistički značajne povezanosti pojedinih obilježja obitelji/roditelja i rizika za pojavu i razvoj poremećaja u ponašanju djece i mladeži grada Pule.

Uzorak ispitanika

Istraživanjem je obuhvaćen uzorak od 100 ispitanika (djece, maloljetnika i mladih punoljetnika) koji su bili u tretmanu Centra za socijalnu skrb Pula od 01.01.1998.g. do 30.06.1999.g. U istraživanju rizičnosti djece i mladeži grada Pule krenulo se od podataka Centra za socijalnu skrb Pula obzirom da on, na razini lokalne zajednice, ima najpotpunije informacije o djeci i mladeži u riziku ili s već ispoljenim poremećajima u ponašanju. Na taj način se definiraju potrebe populacije koja ulazi u interes Centra za socijalnu skrb Pula kao najodgovornijeg na području lokalne zajednice za poduzimanje određenih intervencija u slučaju pojave problema djece i

mladih, obitelji, braka i slično, ali i ukupne potrebe rizične populacije na razini lokalne zajednice.

Sukladno uputama o načinu ispunjavanja upitnika svi su ispitanici podijeljeni u 3 slijedeće skupine prema dobi, te je od svake skupine obuhvaćen svaki treći ispitanik:

- djeca od 11 do 14 godina (21%),
- maloljetnici od 14 do 18 godina (46%) i
- mlade punoljetne osobe od 18 do 23 godine (33%).

Obzirom na spol ispitanika u uzorku se nalazi 94 ispitanika i 6 ispitanica.

Uzorak varijabli

Snimanje rizika/potreba djece i mladeži, u ovom istraživanju, učinjeno je Formularom za procjenu rizičnosti/potreba ispitanika (izvorno: The Youth Level of Service/Case Management Inventory) autora Hoge, R.D. i Andrews, D.A. (1994, 1996). Instrument je razvijen na generalnoj teoriji koja implicira širok niz osobnih i situacijskih čimbenika (osobne, kontekstualne i sistemske varijable u analizi kriminalne aktivnosti) u determinaciji kriminogenog ponašanja mladih, tj. ovaj upitnik integrira sve dostupne informacije i temeljem njih procjenjuje razinu rizika/potreba djece i maloljetnika s poremećajima u ponašanju. Sastoji se od šest dijelova, a za potrebe ovog rada od značaja su drugi i treći dio.

Područje obitelj/roditelji u Formularu za procjenu rizičnosti/potreba ispitanika definirano je kao područje posebne skrbi. Radi se o nizu varijabli koje mogu biti relevantne za odluku o intervenciji, a koje ne moraju biti nužno povezane s kriminalnom aktivnošću. Mnoge od varijabli u ove dvije skupine definiraju područje tzv. čimbenika odgovornosti. Prvi set tih varijabli ima veze s obiteljskim okolnostima/dinamikom i roditeljstvom.

Prediktorski skup varijabli čine slijedeće varijable područja obitelj/roditelji:

1. povijest kroničnog kriminalnog ponašanja
2. zlouporaba droga-alkohola
3. emocionalni problemi/psihijatrijski slučajevi

4. značajnije obiteljske traume (posebno)
5. nekooperativni roditelji
6. bračni problemi
7. zlostavljanje od strane oca
8. zlostavljanje od strane majke
9. financijski/stambeni problemi
10. problemi manjinskih kultura/etničkih zajednica

Kriterijsku varijablu čini varijabla rizika za pojavu i razvoj poremećaja u ponašanju odnosno ukupna prosudba rizika za pojavu i razvoj takvih poremećaja. Dakle, na temelju postojanja nepovoljnih okolnosti u pojedinim varijablama koje opisuju područje obitelj/roditelji nastojati će se predvidjeti rizičnost takvih okolnosti za pojavu i razvoj poremećaja u ponašanju u djece i maloljetnika.

Prije primjene na definiranom uzorku ispitanika za istraživanje u Republici Hrvatskoj provedeno je pilot istraživanje na probnom uzorku Centara za socijalnu skrb Zagreb - uredi Centar i Sesvete, programom RTT-7 (Momirović, 1983 - prema Galešev i sur., 1992) kojim su dobivene zadovoljavajuće mjerne karakteristike Formulara za primjenu u našim uvjetima (Koller-Trbović, 2001).¹

Metoda obrada podataka

U obradi podataka je korištena regresijska analiza kao multivarijatna metoda obrade podataka kojom se utvrđuje prognostička valjanost skupa prediktorskih varijabli (prema Kovačević, Stančić, Mejovšek, 1998).

Prikupljeni podaci obrađeni su na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu, Sveučilišta u Zagrebu, programom "Multipla regresijska analiza".

Način prikupljanja podataka

Istraživanje je provedeno tijekom 1999.g. u Centru za socijalnu skrb Pula, na način da je autor ovog rada ispunjavao Formular za procjenu rizičnosti/potreba ispitanika za svakog ispitanika koji je ušao u uzorak sukladno uputama o načinu ispunjavanja upitnika. U tu svrhu korištena su izvješća Centra za socijalnu skrb Pula, čije su intervencije usmjerene prije svega djeci i mladeži u riziku ili s već ispoljenim poremećajima u ponašanju i njihovim obiteljima.

Rezultati istraživanja

Regresijska analiza učinjena je na prediktorskom skupu varijabli područja obitelj/roditelji iz Formulara za procjenu rizičnosti/potreba ispitanika i kriterijske varijable rizika za pojavu i razvoj poremećaja u ponašanju ispitanika iz uzorka grada Pule. Radi se o 9 od 10 varijabli područja obitelj/roditelji obzirom da je varijabla

Tablica 1. Osnovne statističke vrijednosti prediktorskog skupa varijabli područja obitelj/roditelji

Naziv varijable	Aritmetičke sredine	Standardne devijacije	REZULTATI	
			Minimalni	Maksimalni
OBR001	.2	.4	.0000	1.0000
OBR002	.13	.34	.0000	1.0000
OBR003	.51	.5	.0000	1.0000
OBR004	.31	.46	.0000	1.0000
OBR005	.15	.36	.0000	1.0000
OBR007	.51	.5	.0000	1.0000
OBR008	.12	.32	.0000	1.0000
OBR009	.01	.1	.0000	1.0000
OBR010	.17	.38	.0000	1.0000

¹ U tijeku je rad na standardizaciji Formulara za procjenu rizičnosti/potreba ispitanika za Republiku Hrvatsku (Nikolić i sur., 2002) gdje su analizirane njegove metrijske karakteristike i norme obzirom da su originalne norme temeljene na relativno malom uzorku težih delinkvenata iz jedne jurisdikcijske provincije u Kanadi (Hoge i Andrews, 1994), te ih je potrebno provjeravati. Rezultati su ukazali na dobre mjerne karakteristike Formulara u našim uvjetima što opravdava njegovo korištenje u znanstvene, praktične i edukacijske svrhe. Obzirom na norme za procjenu određene razine rizika rezultati pokazuju razlike u odnosu na originalne norme. Naime, procjene rizičnosti/potreba izvršene su na temelju uzorka ispitanika u našim uvjetima, te stoga dolazi do odstupanja u normama i procjenama rizičnosti na temelju prve glavne komponente i Burtove komponente obzirom da su rađene u drugačijim socio-kulturnim okolnostima. Zbog navedenog je za konačno definiranje normi za procjenu razina rizika potrebno izvršiti dodatne provjere. Za potrebe ovog rada korištene su originalne norme što može utjecati na objektivnost pojedinih rezultata.

Tablica 2. Matrica korelacija prediktorskog skupa varijabli područja obitelj/roditelji

	OBRO01	OBRO02	OBRO03	OBRO04	OBRO05	OBRO07	OBRO08	OBRO09	OBRO10
OBRO01	1.00000	.17841	.19004	.04324	-.07001	.14003	-.03077	-.05025	-.09318
OBRO02	.17841	1.00000	.02201	.19095	.17071	.20045	-.14275	-.03885	.14170
OBRO03	.19004	.02201	1.00000	.13798	-.03641	.07963	-.00739	.09851	-.19544
OBRO04	.04324	.19095	.13798	1.00000	.44507	.18123	-.18098	-.06737	.15714
OBRO05	-.07001	.17071	-.03641	.44507	1.00000	.07563	-.06895	-.04222	.10811
OBRO07	.14003	.20045	.07963	.18123	.07563	1.00000	.30040	-.10253	-.03568
OBRO08	-.03077	-.14275	-.00739	-.18098	-.06895	.30040	1.00000	-.03711	-.00328
OBRO09	-.05025	-.03885	.09851	-.06737	-.04222	-.10253	-.03711	1.00000	-.04548
OBRO10	-.09318	.14170	-.19544	.15714	.10811	-.03568	-.00328	-.04548	1.00000

OBRO06 odnosno varijabla bračni problemi konstanta, odnosno bez procjene nepovoljnih okolnosti kod obitelji/roditelja ispitanika iz uzorka, što možemo pripisati nedovoljnom uvidu u ovo područje obiteljskog funkcioniranja kao relativno nedostupnom prosudbi stručnjaka.

U tablici 1. prikazane su osnovne statističke vrijednosti varijabli područja obitelj/roditelji koje čine prediktorski skup varijabli. Uočava se da su prosječne vrijednosti u varijablama različite s posebnim odstupanjem varijable OBRO09 (varijabla financijski/stambeni problemi) u pozitivnom smjeru (manji broj nepovoljnih okolnosti), te varijable OBRO03 (varijabla emocionalni problemi/psihijatrijski slučajevi) i OBRO07 (varijabla zlostavljanje od strane oca) u negativnom smjeru (veći broj nepovoljnih okolnosti). Međutim, prosječne vrijednosti varijabli su relativno niže u odnosu na maksimalno mogući broj nepovoljnih okolnosti kod ispitanika iz uzorka. Navedeno se može smatrati pozitivnim ukoliko se uistinu radi o postojanju relativno manjeg broja nepovoljnih okolnosti u promatranim varijablama, a ne o brojčano manjim prosudbama uslijed nedovoljnog uvida u nepovoljne okolnosti. Minimalni rezultati unutar prediktorskog skupa, koji govore o nepostojanju niti jedne nepovoljne okolnosti, prisutni su kod svih varijabli područja obitelj/roditelji što se također može

smatrati pozitivnim obzirom da to može upućivati na postojanje jakosti u svim varijablama, ali samo ako se radi o poznavanju nepovoljnih odnosno povoljnih okolnosti određenih varijabli.

U slučaju kriterijske varijable minimalni rezultat je 1, a maksimalni 3.

Korelacije prediktorskog skupa varijabli područja obitelj/roditelji prikazane su u tablici 2., a sve dobivene vrijednosti statistički su značajne na razini od $p = .05$ i kreću se od $-.003$ do $.45$. Najniža korelacija od $-.003$ dobivena je na varijabli OBRO08 koja opisuje varijablu zlostavljanje od strane majke, a najviša od $.45$ dobivena je na varijabli OBRO04 koja opisuje varijablu značajnije obiteljske traume (posebno).

Regresijska analiza (tablica 3.) prediktorske vrijednosti varijabli područja obitelj/roditelji za rizik za pojavu i razvoj poremećaja u ponašanju, na razini značajnosti $p = .05$, urodila je sa sta-

Tablica 3. Koeficijenti multiple regresije prediktorskog skupa varijabli područja obitelj/roditelji i kriterija rizika

Koeficijent multiple korelacije	.585
Koeficijent determinacije	.342
Standardna greška prognoze	.811
F	2.776
Df1	9
Df2	90
Q	.0067

tistički značajnom, ali relativno osrednjom povezanosti varijabli prediktora s kriterijem, čime je pokriveno 34% zajedničke varijance. Drugim riječima, na temelju poznavanja varijabli područja obitelj/roditelji moguće je predvidjeti rizičnost daljnjeg ponašanja ispitanika iz uzorka čime je potvrđena postavljena hipoteza.

Korelacije prediktorskih varijabli s kriterijskom varijablom (tablica 4.) pokazuju da sve varijable prediktorskog skupa osrednje sudjeluju u povezanosti s kriterijem. Najviša korelacija bilježi se na varijablama OBRO03 i OBRO07 odnosno varijablama emocionalni problemi/psihijatrijski slučajevi i zlostavljanje od strane oca.

Parcijalne korelacije (korelacije prediktorskog skupa varijabli i kriterijske varijable kada se iz prediktorskog skupa varijabli eliminira sve ono što je zajedničko s ostalim varijablama) su najviše na varijablama OBRO03, OBRO01 i OBRO07 (emocionalni problemi/psihijatrijski, slučajevi povijest kroničnog kriminalnog ponašanja i zlostavljanje od strane oca).

Standardni regresijski koeficijenti najviši su, a ujedno i statistički značajni na razini od $p = .05$, na varijablama OBRO03, OBRO01 i OBRO07. Ostale varijable prediktora također sudjeluju u definiranju latentnog kriterija, no nisu statistički značajni prediktori kriterijske varijable. Dakle, regresijskoj funkciji svojim projekcijama najviše pridonose varijable emocionalni problemi/psihijatrijski slučajevi povijest kroničnog kriminalnog ponašanja i zlostavljanje od strane oca, a ostala područja pojedinačno značajno ne predviđaju kriterij, ali su svojim varijancama manjim djelom pridonijele prediktorskoj vrijednosti skupa varijabli obitelj/roditelji.

jatrijski slučajevi povijest kroničnog kriminalnog ponašanja i zlostavljanje od strane oca, a ostala područja pojedinačno značajno ne predviđaju kriterij, ali su svojim varijancama manjim djelom pridonijele prediktorskoj vrijednosti skupa varijabli obitelj/roditelji.

Diskusija rezultata

Dobiveni rezultati pokazuju da se hipoteza, kojom se pretpostavljalo da će postojati statistički značajne povezanosti pojedinih obilježja obitelji/roditelja i rizika za pojavu i razvoj poremećaja u ponašanju, može prihvatiti. S aspekta uspješne predikcije poremećaja u ponašanju djece i mladeži grada Pule statističku značajnost pokazale su varijable emocionalni problemi/psihijatrijski slučajevi u obitelji, povijest kroničnog kriminalnog ponašanja i zlostavljanje od strane oca, no treba uzeti u obzir i da pojedinačne nepovoljne okolnosti uglavnom ne dovode do razvoja poremećaja u ponašanju. Do sličnih rezultata došlo se i u drugim istraživanjima, mada se pri uspoređivanju rezultata mora voditi računa o različitim socio-kulturnim okolnostima u kojima su provedena.

Navedena obilježja obitelji/roditelja značajne su smjernice u planiranju adekvatnih kako preventivnih tako i tretmanskih intervencija prema

Tablica 4. Multipla regresijska analiza za kriterij rizika

Pred. var.	Korelacije s kriter.	Znač. r	Parcijalne korelacije	Standardni regresijski koeficijenti	Znač. beta	Determ. pred. u %	Greška regres. koef.
OBRO01	.288	.004	.223	.233	.011	6.691	.090
OBRO02	.093	.362	-.036	-.039	.654	-.364	.093
OBRO03	.347	.001	.276	.290	.002	10.062	.091
OBRO04	.247	.013	.096	.114	.267	2.829	.103
OBRO05	.177	.075	.127	.144	.139	2.538	.097
OBRO07	.347	.001	.212	.235	.016	8.169	.096
OBRO08	.190	.056	.143	.157	.096	2.982	.095
OBRO09	.067	.514	.096	.098	.261	.657	.087
OBRO10	.055	.587	.112	.119	.187	.659	.090

obiteljima i roditeljima djece i mladeži u riziku ili već ispoljenim poremećajima u ponašanju grada Pule. Prije svega treba se raditi o edukacijskim, a ne represivnim intervencijama odnosno intervencijama koje ohrabruju roditeljske interakcije i jačaju prosocijalne vrijednosti u obitelji kao primjerice Škola za roditelje ili tečaj kvalitetnog roditeljstva, a kod većih problema treninzi roditeljskih vještina i različiti suportivni programi (Radetić-Paić, 2001). Međutim, pri tome je potrebno usmjeriti pozornost i na ostale segmente obiteljskog života koje nije moguće mijenjati obrazovanjem roditelja, a nesumnjivo utječu na cjelokupnu obiteljsku klimu.

Po uzoru na različite forme i programe rada s djecom i mladeži s poremećajima u ponašanju i njihovim obiteljima, razvijenih zadnjih desetak godina u Europi (Nizozemska, Njemačka i Švicarska) koje se rukovode načelom diferencijacije tretmana u odnosu na diferencijaciju potreba korisnika pomoći, može se razmišljati o planiranju novih oblika posebne tzv. socijalnopedagoške pomoći kod kuće odnosno pomoći obitelji u obitelji (Koller-Trbović 1996,1999; Fanger i sur. 1998). Najprisutnijim oblicima rada s obitelji su Video Hometraining, Direktivna terapija, Intenzivna pomoć obitelji, Smještaj kod kuće, Socijalnopedagoška pomoć obitelji, Families First čija je polazišta u radu vrijedno posebno istaknuti. To su slijedeće teorijske vodilje:

- djeca najbolje rastu u obitelji,
- sigurnost djeteta u obitelji je najvažnije točka pomoći,
- potrebno je, umjesto djeteta, odstraniti opasnost u obitelji,
- korištenjem "pozitivnih" snaga obitelji pomoći obitelji da si sama pomogne,

- uvažavati norme i vrijednosti članova obitelji i pomagati roditelje i djecu kao kolege, partnere,
- kriza nudi posebne mogućnosti za promjenu,
- ponuđena pomoć u ovisnosti je od ciljeva koje postavlja pomagač zajedno s članovima obitelji...

U novije vrijeme umjesto na rizične čimbenike posebna se pozornost usmjeruje na čimbenike zaštite u obitelji koji mogu olakšati suočavanje s teškoćama odnosno koji pogoduju povoljnom razvoju djeteta unatoč prisutnosti rizičnih čimbenika. Iako izučavanje čimbenika zaštite u obitelji prelazi okvire ovog rada spomenimo neke od zaštitnih čimbenika u obitelji koji se najčešće spominju (Koller-Trbović i sur, 2001). To su ljubav i briga za dijete, skladni odnosi u obitelji i kohezivna obitelj, umjereni stupanj kontrole i srdačna komunikacija, emocionalno topli i podupirući odnos prema djetetu, disciplina i nekažnjavanje, konzistentnost u odgoju, uvažavanje djeteta, bavljenje djetetom, zajedničke aktivnosti, zajedničko provođenje vremena, vedro ozračje, humor, zainteresiranost roditelja za suradnju u cilju dobrobiti djeteta, odgovorno i kompetentno roditeljstvo, pomoć i zaštita kroz socijalne veze i izvan obitelji, te pozitivan odnos s najmanje jednim roditeljem.

Dakle, može se zaključiti da, temeljem postavljenog cilja i hipoteze, te dobivenih rezultata, ovaj rad ima doprinos u definiranju čimbenika rizika i potreba odnosno daje smjernice za preventivno i tretmansko stručno djelovanje u odnosu na čimbenike rizika na području obitelj/roditelji za obitelji i roditelje djece i mladeži u riziku ili s poremećajima u ponašanju grada Pule, te s tim u vezi predlaganje tretmanskih programa uz mogućnost njihove evaluacije.

Literatura

- Ajdkuković, M. (2001): Utjecaj zlostavljanja i zanemarivanja u obitelji na psihosocijalni razvoj djece. *Dijete i društvo*-časopis za promicanje prava djeteta. 3, 1-2, 59-77.
- Ajdkuković, M. i Delale, E. M. (2000): Stil odgoja u obitelji kao činitelj rizika zaštite u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži. Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži. Urednici Bašić J. i Janković J. Povjerenstvo vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju. Zagreb, 171-187.
- Bašić, J. i Žižak A. (1994): Značaj komunikacije u obitelji za pojavu poremećaja u ponašanju djece osnovnoškolske dobi. *Kriminologija i socijalna integracija*. 2, 1, 1-19.
- Bašić, J. i Lebedina-Manzoni, M (1998): Relacije obiteljskih prilika i nekih konativnih osobina učenika – adolescenta. *Revija za rehabilitacijska istraživanja*. 34, 1, 23-30.
- Bašić, J. (2000): Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži: teorijsko motrište. Rizični čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži. Urednici Bašić J. i Janković J. Povjerenstvo Vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju. Zagreb. 31-46.
- Bujanović-Pastuović, R. (1988): Obiteljske prilike, ponašanje i školovanje u doba maloljetstva mlađih punoljetnih delinkvenata u Zagrebu u relaciji sa socijalno-zaštitnim intervencijama. Feneomenološke i sociodemografske karakteristike mlađih punoljetnih delinkvenata. Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu i Zavod za socijalni rad grada Zagreba. Zagreb.
- Fanger, I., Moeller, S. i Nachtigall-Kuschnick (1998): 10 godina socijalnopedagoške pomoći obiteljima u okrugu Gifhorn (Njemačka 1987-1997). Prijevod N. Koller-Trbović. *Kriminologija i socijalna integracija*. 6, 1, 71-75.
- Galešev V., Nikolić, B. i Igrić, Lj. (1992): Neke metrijske karakteristike testa – «Izbor perceptivno-motoričkih zadataka za utvrđivanje sposobnosti za učenje». *Defektologija*. 28, 1-2, 129-139.
- Hoge, R.D. i Andrews, D.A. (1994): *The Youth Level of Service/Case Management Inventory: Description and Evaluation*. Carleton University. Department of Psychology. Ottawa, Ontario K1s 5B6.
- Hoge, R.D. i Andrews, D.A. (1996): *Assessing the Youthful Offender: issues and techniques*. Forensic Psychiatry and Psychology Library. Carleton University. Ottawa. Ontario. Canada.
- Illingworth, R. S. (1983): *Il bambino a scuola. Guida pediatrica per insegnanti*. Prijevod sa engleskog. Giangiacomo Feltrinelli Editore. Milano.
- Koller-Trbović, N. (1996): Nove forme socijalnopedagoške pomoći obitelji u Nizozemskoj. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*. 32, 1, 73-79.
- Koller-Trbović, N. (1999): Nizozemska. Odgoj u domovima-kako dalje. Ministarstvo rada i socijalne skrbi. Zagreb. 185-197.
- Koller-Trbović, N. (1999): Nove forme i područja djelovanja socijalnih pedagoga. *Kriminologija i socijalna integracija*. 7, 1, 93-103.
- Koller-Trbović, N. (2001): Prosudba rizika i potreba djece i mladeži s poremećajima u ponašanju u svrhu planiranja intervencija. U: Žižak, Koller-Trbović, Lebedina-Manzoni: *Od rizika do intervencije*. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilište u Zagrebu. Zagreb, 37-69.
- Koller-Trbović, N., Žižak, A. i Bašić, J.(2001): Poremećaji u ponašanju djece i mladeži—prevencija i tretman. *Dijete i društvo*. *Dijete i društvo*, 3, 3, 319-340.
- Kovačević, V., Stančić, V. i Mejovšek M. (1998): *Osnove teorije defektologije*. Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.

- Kovčo, I. (1999): Sociopatološke pojave u obitelji maloljetnih počinitelja kaznenih djela u Republici Hrvatskoj. Hrvatski ljetopis ta kaznene znanosti i praksu. Hrvatsko udruženje za kaznene znanosti i praksu. Zagreb, 6, 1, 295-309.
- Kovčo, I. (2000): Sociopatološki oblici ponašanja roditelja kao rizični čimbenici razvoja poremećaja u ponašanju djece i mladeži. Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži. Urednici Bašić J. i Janković J. Povjerenstvo vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju. Zagreb, 221-232.
- Laucht, M., Esser, G. i Schmidt, M. H. (1998): Risiko - und Schutzfaktoren der freukindlichen Entwicklung: Empirische Befunde. Zeitschrift fuer Kinder – und Jugendpsychiatrie, 26, 6-20.
- Nikolić, B., Koller-Trbović, N. i Žižak, A: (2001): Metrijske karakteristike Formulara za procjenu rizičnosti/potreba (FPRP). Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, 38, 1, 103-119.
- Papalia, D.E. i Olds S.W. (1992): Human Development. McGraw-Hill, Inc. New York.
- Pečnik, N. (2001): Teorijski pristupi objašnjenju zlostavljanja i zanemarivanja djece. Dijete i društvo. 3, 1-2, 33-59.
- Petak, O. (1989): Uloga odgoja u genezi zlostavljanja i zanemarivanja djece. Socijalni rad. 3 (29), 1-2, 119-123.
- Raboteg-Šarić, Z. i Brajša-Žganec A. (2000): Roditeljski odgojni postupci i problematično ponašanje djece u ranoj adolescenciji. Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži. Urednici Bašić J. i Janković J. Povjerenstvo vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju. Zagreb. 155-170.
- Radetić-Paić, M. (2001): Rizici i potrebe - polazišta u planiranju preventivnih intervencija za djecu i mladež grada Pule. Okrugli stol: Lokalna zajednica u prevenciji poremećaja u ponašanju djece i mladih – izvorište strategije prevencije poremećaja u ponašanju. Državni zavod za zaštitu obitelji, materinjstva i mladeži. Povjerenstvo vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju. Zagreb. Radni materijal. Pula.
- Rutter, M. i Giller, H (1983): Juvenile Delinquency. Trends and Perspectives. Penguin Books, Middlesex.
- Scheithauer, H. i Petermann, F. (1999): Zur Wirkungsweise von Risiko – und Schutzfaktoren in der Entwicklung von Kindern und Jugendlichen. Kindheit und Entwicklung. 8, 1, 3-14.
- Towberman, D.B. (1992): National Survey of Juvenile Needs Assesment. Crime and delinquency. 38, 2, 230-238.
- Vrgoč, I. (1988): Utjecaji nekih faktora kvalitete obiteljskih odnosa na intenzitet poremećaja u ponašanju mladih. Fenomenološke i sociodemografske karakteristike mlađih punoljetnih delinkvenata. Fakultet za defektologiju Sveučilište u Zagrebu i Zavod za socijalni rad grada Zagreba. Zagreb.

Some family and parent traits as risk factors for the appearance and development of behavioral disorders of children and youths

Abstract

The aim of this research was to determine the connections between the disorders in behavior of children and youths, i.e. of risk for the appearance and development of such behavior and certain family/parents' traits, and determine their predictive value. The aim of the research is related to the planning of adequate interventions with respect to families and parents of children and youths at risk or with already manifested disorders in behavior in the city of Pula on the basis of the resulting indicators. The research tested the hypothesis that there was a statistically significant connection between certain family/parents' traits and the risk for the appearance and development of behavioral disorders in a sample of children, under-aged youths and young adults (N=100) treated at the Center for Social Care Pula from 01.01.1998. to 30.06.1999. The research used the Form "The Youth Level of Service/Case Management Inventory" by Hoge and Andrews (1994), and the regression analysis was used for the processing of the so obtained results where the predicting set of variables was represented by ten variables from the area family/parents, and the criterion variable was represented by the total evaluation of the risk for the appearance and development of behavioral disorders.

The results have shown that the hypothesis can be adopted: however, from the aspect of a successful prediction of the behavioral disorders in children and youths of the city of Pula the variable of emotional distress/psychiatric cases in the family, chronic history of offence(s) and abuse by the father have proven to be of statistical importance. The results provide indications for actions in prevention and treatment with respect to the factors of risk aimed at families/parents for the families and parents of children and youths at risk or with behavioral disorders in the city of Pula, and to that effect the proposal of treatment correlates with the possibility of their evaluation.

Key words: family/parents, risks for behavioral disorders, city of Pula